

KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENTET
LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENTET

Handlingsplan 2013–2017

Inn på tunet

Forord

Dagens samfunnsutvikling med en økende aldrende befolkning, behov for alternative opplæringsarenaer for barn og unge og arbeidstreningsbehov for personer som står utenfor arbeidslivet skaper nye tjenestebehov i velferdssektoren. Samtidig ønsker landbruket å utvikle nye bygdenæringer og ny næringsvirksomhet med utgangspunkt i gårdens ressurser. Inn på tunet har et stort potensiale i skjæringspunktet mellom velferdstjenester og næringsutvikling.

Nasjonal strategi for Inn på tunet ble lansert i februar 2012 for å sikre den positive utviklingen av Inn på tunet innenfor kvalitetssikring, forskning og ansvars- og rollefordeling. Handlingsplanen følger opp den nasjonale strategien ved å målrette arbeidet, konkretisere tiltak og prioritere tjenesteområder det skal arbeides videre med.

Tjenesteutviklingen av Inn på tunet må skje med utgangspunkt i brukerens behov. Det er viktig med et fortsatt bredt samarbeid mellom de involverte aktørene for å utvikle tilbud som er tilpasset bruker, tilfredsstiller kravene fra kjøper og bidrar til næringsutvikling for tilbyder. Handlingsplanen legges fram av Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Arbeidsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Kunnskapsdepartementet har deltatt i en referansegruppe og har kommet med nyttige innspill underveis i arbeidet. Representanter fra næringa, kjøpere og tilbydere har vært involvert i prosessen. Vi håper handlingsplanen vil kunne bidra til en fortsatt positiv utvikling av Inn på tunet i handlingsplanperioden.

Inn på tunet-tilbudene skaper positive opplevelser, gir økt følelse av mestring hos brukeren og kan bidra til økt livskvalitet. Vi håper handlingsplanen vil være et verdifullt bidrag til videre utvikling av Inn på tunet.

Oslo, 02.09.2013

Liv Signe Navarsete
Kommunal- og regionalminister

Trygve Slagsvold Vedum
Landbruks- og matminister

Innhold

1.	Sammendrag	3
2.	Bakgrunn	7
3.	Politiske og juridiske rammer	8
4.	Status for Inn på TUNET	13
4.1	Verdikjeden for IPT	13
4.1.1	Med utgangspunkt i brukerens behov	13
4.1.2	Kommunenes rolle som kjøper av Inn på TUNET-tjenester	14
4.1.3	Tilbydere, tilbydernettverk og tilbydersamarbeid	17
4.1.4	Forskning og utdanning	20
4.1.5	Utfordringer ved videre utvikling av IPT	21
4.2	Økonomiske virkemidler	22
5.	Utvalgte tjenestesektorer	24
6.	Tiltak	26
6.1	Konseptutvikling	26
6.1.1	Utvikling av veiledende materiell	26
6.1.2	Evalueringsprosjekt av Inn på TUNET-løftet (2010-2012)	29
6.2	Kommunikasjon og informasjon	29
6.2.1	Kommunikasjonsstrategi	29
6.2.2	Nasjonal erfaringskonferanse	30
6.3	Koordinering og samarbeid	30
6.3.1	Nasjonalt samarbeidsforum for IPT	30
6.3.2	Departementsforum	31
6.3.3	Fylkesvise handlingsplaner	31
6.4	Kompetanse, utdanning og forskning	32
6.4.1	Samordning og koordinering innen forskning, utdanning og øvrige kompetansetilbud	32
6.4.2	Formidle forskningsbehov	33
6.5	Godkjenningsordning og kvalitetssikring	34
7.	Økonomiske og administrative konsekvenser	34
8.	Referanser	35

1. SAMMENDRAG

Målet for Inn på tunet (IPT) er å utvikle kvalitetssikrede og samfunnsnyttige velferdstjenester med gården som arena. Hensikten med handlingsplanen er å bidra til at dette målet kan nås. Utgangspunktet for tiltakene i handlingsplanen er at de enkelte sektormyndighetene er ansvarlige for regelverk og kvalitetssikring på sine tjenesteområder, mens landbrukssektoren skal bidra til utvikling og kvalitetssikring av gården som arena gjennom dialog med sektorene samt bidra til dokumentasjon og forskning.

IPT har tilbud om tjenester innefor en rekke sektorer og det er derfor et bredt sett med politiske og juridiske rammer, samt andre føringer som har betydning for utviklingen av området. De involverte aktørene i IPT kan deles i *brukere, kjøpere/bestillere og tilbydere*. Brukerne er personer som mottar og/eller deltar i IPT-tilbudet. Kjøperne er ofte, men ikke alltid, kommunene. Kjøperne er også ansvarlige bestillere av tjenesten og ansvarlig for innholdet i tjenestetilbudet til brukerne. Tilbyderne er de ansvarlige gårdbrukere. I tillegg til aktørene som er direkte involvert, er også sektormyndighetene på ulike nivåer, faglagene i landbruket, Matmerk, og ulike private organisasjoner viktige aktører.

Mye tyder på at bedre og mer formalisert samarbeid på tilbydersiden vil være et viktig bidrag til utvikling på området. Ansvaret for fremtidig organisering bør imidlertid ligge hos tilbyderne selv.

Prioriterte tjenestesektorer for videreutvikling av IPT

I handlingsplanperioden skal det spesielt arbeides for å videreutvikle IPT-tilbudet innenfor følgende områder:

1. Demens
2. Skole og pedagogiske tilbud
3. Psykisk helse og rusomsorg, med vekt på videreutvikling av arbeidsrettede tilbud spesielt Grønt arbeid

Løsningene må tilpasses brukernes behov.

Prioriteringene utelukker ikke at det i løpet av handlingsplanperioden kan arbeides for å utvikle IPT-tilbud på andre områder. Dette bør skje i dialog med og på basis av særskilte behov hos kjøpere og brukere av tilbudet.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Tiltakene i handlingsplanen vil i hovedsak være basert på næringens egen finansiering i kombinasjon med statlige bevilgninger. Tiltakene som er omtalt i handlingsplanen dekkes innenfor de berørte departementenes eksisterende budsjettammer.

TILTAK

Tiltakene i handlingsplanen skal bidra til utvikling av IPT generelt, og til å videreutvikle IPT-tilbudene innenfor de prioriterte tjenestesektorene spesielt. Arbeidet med tiltakene igangsettes så raskt som praktisk mulig. Tiltak skal være slutført i henhold til oppgitte frister. Alle tiltak skal være gjennomført ved handlingsplanens utløp i 2017. Tiltakene deles inn i fem tiltaksområder:

1. KONSEPTUTVIKLING

Utvikling av veiledende materiell

Konseptutvikling skal bidra til å bedre kommunikasjonen rundt tjenesten, øke anvendelsen av tjenesten og skape en entydig forståelse for tjenesten blant alle involverte aktører. Det skal utarbeides veiledende materiell som skal legges til grunn for tilbudene innenfor de prioriterte tjenestesektorene. Veilederne skal være et verktøy både for kjøpere og tilbydere av IPT-tjenester.

Ansvar: Matmerk i samarbeid med relevante sektormyndigheter og andre sentrale aktører.

Frist: I løpet av handlingsplanperioden.

Evaluering av Inn på tunet-løftet

Det skal gjennomføres en ekstern evaluering av Inn på tunet-løftet. Resultatet fra evalueringen bør anvendes i utviklingen av veiledere og informasjonsmateriell. Evalueringen vil også danne basis for eventuell videre utvikling og videreføring av en kommunerettet satsing i regi av Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

Ansvar: Innovasjon Norge.

Frist: I løpet av 2015.

2. KOMMUNIKASJON OG INFORMASJONSUTVEKSLING

Kommunikasjonsstrategi

Det skal utarbeides en kommunikasjonsstrategi for IPT.

Ansvar: Matmerks faggruppe for IPT. Andre aktører skal trekkes inn i arbeidet etter behov.

Frist: Første halvår 2014.

Nasjonal erfaringskonferanse

Gjennomføringen av en fast, nasjonal erfaringskonferanse skal videreføres i regi av Matmerk og Fylkesmannen. Konferansen skal være et møtested for tilbydere, kjøpere, brukere og tilretteleggere. En samlet vurdering av kommunikasjonsarenaer for IPT foretas i arbeidet med kommunikasjonsstrategien for IPT.

Ansvar: Matmerk og Fylkesmannen.

Frist: Fortløpende.

3. KOORDINERING OG SAMARBEID

Nasjonalt samarbeidsforum for IPT

Det etableres et nasjonalt samarbeidsforum for IPT. Forumet skal bestå av representanter fra brukere, kjøpere, tilbydere og tilretteleggere. Politisk ledelse i Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet leder forumet, og politisk ledelse i andre departement inviteres inn etter behov.

Ansvar: Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet, som også leder forumet.

Frist: Fra 2014.

Departementsforum

Det etableres et departementsforum for IPT bestående av Kommunal- og regionaldepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Arbeidsdepartementet. Forumet kan utvides til å omfatte flere departementer.

Ansvar: Landbruks- og matdepartementet tillegges sekretariatsansvaret.

Frist: Fra 2013.

Fylkesvise handlingsplaner

Fylkesmannen bør utarbeide egne fylkesvise handlingsplaner for IPT. Handlingsplanene bør blant annet avklare roller og ansvar både innad i fylkesmannsembetene og opp mot andre aktører på fylkes- og kommunenivå.

Ansvar: Fylkesmannen.

Frist: I løpet av 2015.

4. KUNNSKAP, UTDANNING OG FORSKNING

Samordning og koordinering innen forskning, utdanning og kompetanse

Det skal gjøres en vurdering av behovet og muligheten for en bedre samordning og koordinering mellom ulike aktører som driver med forskning, utdanning eller har kompetansetilbud innenfor IPT, for eksempel i form av et nasjonalt kompetansemiljø.

Ansvar: Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet, blant annet i dialog med Kunnskapsdepartementet.

Frist: I løpet av handlingsplanperioden.

Videreføring av det nordiske forskernettverket innenfor IPT

Det vil arbeides for at det nordiske forskernettverket innen IPT skal videreføres. Dette vil være et bidrag til å styrke internasjonalt forskningssamarbeid innen IPT.

Ansvar: Landbruks- og matdepartementet.

Frist: Fortløpende.

Formidle forskningsbehov

Departementene vil bidra på hensiktsmessig måte for å videreformidle forskningsbehov innenfor IPT til rette instanser, herunder til styret for forskningsmidler over jordbruksavtalen og Forskningsrådet.

Ansvar: Departementene.

Frist: Fortløpende.

5. GODKJENNINGSDORDNING OG KVALITETSSIKRING

Godkjenning og kvalitetssikring av IPT

Samarbeidet med Matmerk om kvalitetsstandarder, godkjenningsordningen og merkevarebygging skal videreføres og videreutvikles. Godkjenningsordningen for IPT skal evalueres når man har gjort seg tilstrekkelige erfaringer med systemet.

Ansvar: Matmerk.

Frist: I løpet av handlingsplanperioden.

2. BAKGRUNN

Inn på tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktivitetene i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.

Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet la i februar 2012 fram *Nasjonal strategi for Inn på tunet*. Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeidsdepartementet og Kunnskapsdepartementet i tillegg til Kommunesektorens organisasjon (KS), deltok i en tverrdepartemental referansegruppe for strategiarbeidet. Strategien skisserer utfordringer og tiltak for å utvikle IPT.

Nasjonal strategi for Inn på Tunet gir føringer for hvilke områder det skal arbeides spesielt med i handlingsplanperioden. Strategien peker ut fem strategiområder som skal legges til grunn for arbeidet:

- 1) Prioritering av utvalgte tjenestesektorer
- 2) Dialog mellom bestiller og tilbyder
- 3) Langsiktige relasjoner
- 4) Kvalitetssikring
- 5) Samfunnsnytte

Strategien peker ut seks tiltaksområder som skal bidra til å utvikle de fem strategiske områdene beskrevet over:

- 1) *Kunnskap*, spesielt forskningssatsinger
- 2) *Kompetansebygging*/undervisningstilbud m.m.
- 3) *Kommunikasjon*, blant annet i tilknytning til kvalitetssystemer, dialog mellom tilbydere og kjøpere
- 4) *Koordinering, roller, ansvar*; dvs. avklaring av oppgavefordeling og beslutningsmyndighet innenfor den nasjonale IPT-satsingen
- 5) *Regelverk* hvor kvalitetssikring og godkjenningsordninger er sentralt
- 6) *Økonomiske virkemidler*, primært disponering av landbrukets midler under ordninger som for eksempel Inn på tunet-løftet og bygdeutviklingsmidler

Det er gjennomført en rekke tiltak for å bidra til kvalitetssikring av IPT-tilbudene.

Følgende er gjennomført og iverksatt:

- Det er formulert en dekkende omforent definisjon som tydeliggjør og avgrenser IPT mot andre tjenestetilbud
- Det er utarbeidet en beskyttet logo

- Det er etablert en særskilt kvalitetsstandard innenfor KSL-systemet¹ som også anerkjennes av kjøperne, og som revideres av KSL-revisorer
- Det er etablert en godkjenningsordning i regi av Matmerk basert på de tre elementene nevnt over

I strategien slås det fast at det skal utarbeides en handlingsplan for IPT.

Som grunnlag for arbeidet med handlingsplanen er det gjennomført to utredninger:

- 1) *Aktør og markedsanalyse av Inn på tunet* (Prestvik et. al. 2013). I rapporten utarbeidet av Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) er aktørene og deres roller innenfor IPT kartlagt og beskrevet. Videre gir rapporten en analyse av markedet ut fra samfunnsutvikling og kommunenes behov. Markedsanalysen er blant annet basert på en spørreundersøkelse sendt ut til kommunene, fylkeskommunen, Fylkesmannen og arbeids- og velferdsforvaltningen ved fylkeskoordinatorer for psykisk helse samt enkelte tiltaksarrangører.
- 2) *Forskning og kompetanse for Inn på tunet. Status og behov* (Berget 2013). Rapporten gir en oversikt over status for forskning, utdanning og kompetanse innen IPT og peker på utfordringer og behov på disse områdene.

Hensikten med handlingsplanen er å bidra til utvikling av IPT gjennom prioritering av tjenesteområder og målrettede tiltak. Utgangspunktet for tiltakene i handlingsplanen er at de enkelte sektormyndighetene er ansvarlig for regelverk og kvalitetssikring på sine tjenesteområder mens landbrukssektoren skal bidra til utvikling og kvalitetssikring av gården som arena gjennom dialog med sektorene, samt bidra til dokumentasjon og forskning.

3. POLITISKE OG JURIDISKE RAMMER

IPT har tilbud om tjenester innefor en rekke sektorer. Det er derfor en et bredt sett med politiske og juridiske rammer og føringer som har betydning for utviklingen av IPT.

---

¹ Landbruksnæringen har utviklet sitt eget kvalitetssystem, Kvalitetssystem i landbruket (KSL). Det dekker alle typer matproduksjon på norske gardsbruk, og stiller krav til hvordan produksjonen skal gjennomføres og hva som skal dokumenteres. Det er utviklet standarder for ulike områder. Inn på tunet har KSL-standard nr 11.

Politiske rammer

Regjeringens ambisjoner for IPT er nedfelt i *Politisk plattform for flertallsregjeringen 2009-2013*. Her framgår det at det skal satses på økt vare- og tjenesteproduksjon innen landbruket, herunder IPT. Meld. St. 9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken*. *Velkommen til bords* lanserer "Et løft for bygdenæring". Her blir IPT vektlagt som en viktig bygdenæring som tilbyr tjenester til mange sektorer og som også kan være med på å møte framtidens velferdsbehov. Meldinga fremhever i tillegg IPT som et likestillingstiltak, da dette er en næring som gir attraktive arbeidsplasser til kvinner. I 2012 ble *Nasjonal strategi for Inn på tunet* lagt fram av Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet.

I St.meld. nr. 13 (2012-2013) *Ta heile landet i bruk. Distrikts- og regionalpolitikken* blir det slått fast at "Regjeringa vil styrkje det langsiktige arbeidet med lokal samfunnsutvikling og næringsutvikling gjennom å stimulere til meir samarbeid mellom regionale og lokale aktørar. Regjeringa vil sikre ein offensiv innsats for verdiskaping og sysselsetting i heile landet". Kommunal- og regionaldepartementet ser IPT som et virkemiddel innenfor den overordnede strategien om attraktive lokalsamfunn. I Regjeringens strategi for innovasjon i kommunesektoren *Nye vegar til framtidens velferd*, slås det fast at kommunene i større grad skal bruke innovasjon og utvikle nye løsninger for å sikre gode tjenester for innbyggerne sine i de kommende tiårene. IPT er nevnt i innovasjonsstrategien som et eksempel på at norske kommuner har god erfaring med innovative samarbeid med lokalt næringsliv eller andre lokale ressurser.

I Meld. St. 29 (2012-2013) *Morgendagens omsorg* vektlegges "at helse og omsorgstjenestens brukere skal gis nye muligheter til å klare seg selv bedre i hverdagen ...". I Meld. St. 29 (2012-2013) beskrives "aktiv omsorg" som en hovedstrategi for fremtidens omsorgstjenester. Begrepet aktiv omsorg åpner for ny tekning rundt tjenestetilbud og bruk av et mangfold av sosiale og kulturelle ressurser, der IPT kan være en løsning. Helse og omsorgsdepartementets *Demensplan 2015* legger vesentlig vekt på dagtilbud og variert aktivitet. I Meld. St. 16 (2011-2015) *Nasjonal helse- og omsorgsplan* blir IPT nevnt som et godt eksempel på dagtilbud. Meld. St. 30 (2011-2012) *Se meg! En helhetlig ruspolitikk*, legger stor vekt på å legge til rette for deltagelse i arbeidslivet og forebygging av rusrelaterte problemer. Videre går det fram av meldingen at det legges vekt på å i større grad å ta i bruk alternativer til tradisjonell straffereaksjon.

*Aktiv omsorg blir beskrevet som en hovedstrategi for fremtidens omsorgstjenester.
Foto: Bente Wallander, Demens og Alderspsykiatri.*

I Meld. St. 34 (2012-2013) *Folkehelsemeldingen. God helse – felles ansvar* omtales IPT som et eksempel på næringslivstjenester av betydning for å nå målene i folkehelsepolitikken. I meldingen er tidlig innsats og mer forebygging i helse- og omsorgstjenesten et satsingsområde. IPT-tilbud kan gi positive mestringsopplevelser og dermed virke positivt på fysisk og psykisk helse.

I Meld. St. 46 (2012-2013) *Flere i arbeid* blir det signalisert at det er ønskelig å videreutvikle samarbeidet mellom arbeids- og velferdsforvaltningen og næringslivet.

Grønt arbeid blir brukt som et eksempel på samarbeid mellom arbeids- og velferdsforvaltningen og selvstendig næringsdrivende.

I *Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse* (2013-2016) blir Grønt arbeid presentert som ett av flere tiltak som skal bidra til å øke inkluderingen av personer med psykiske helseproblemer og/eller rusproblemer i arbeidslivet.

På fylkesnivå er IPT et prioritert satsingsområde i de *regionale næringsstrategiene* som utarbeides av Fylkesmannen i hvert fylke. Arbeidet foregår i nært samarbeid med det regionale partnerskapet bestående av blant annet fylkeskommunen, Innovasjon Norge og næringsorganisasjonene i landbruket. Disse strategiene er førende for fylkesvis prioritering av økonomiske virkemidler over Landbruks- og matdepartementets budsjett. Fylkesmannen har en aktiv tilrettelegger- og utviklerrolle i samarbeid med det regionale partnerskapet. IPT er også tema i fylkesplaner og andre regionale planer. Det er også viktig å høste erfaringer fra tjenester i samiske områder med samisktalende brukere.

I flere kommuner er IPT omtalt i de kommunale landbruksplanene, næringsplaner og omsorgsplaner. Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet har stått sammen om den 3-årige satsingen *Inn på tunet-løftet* (2010-2012).

Juridiske rammer

I tillegg til lovverk som regulerer gårdsdrift, må tilbyderne av IPT-tjenester forholde seg til juridiske rammer innenfor de områdene der tjenestene tilbys. Kommunene skal yte tjenester selv, i tråd med brukernes behov, eller de kan kjøpe hele eller deler av tjenestetilbudet av private aktører. Det er i dette mulighetsrommet IPT-tjenester kan produseres. IPT-tilbydere er i de fleste tilfeller omfattet både av EØS-avtalens bestemmelser og norsk lovverk om eksempelvis konkurranse, offentlige anskaffelser og statstøtte.

Sentrale lover er *helse- og omsorgstjenesteloven* og *pasient- og brukerrettighetsloven*. Et sentralt prinsipp i helselovgivningen er at tjenestene så langt som mulig tilpasses brukernes behov. Ansvaret for helsetjenesten er delt slik at kommunene har ansvaret for helse- og omsorgstjenesten, mens staten gjennom de regionale helseforetakene har ansvaret for spesialisthelsetjenesten. Innenfor skole og opplæring legger *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa* (Opplæringsloven), bl.a. de juridiske rammene for utforming av alternative opplæringsarenaer. *Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen* og *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for*

nyankomne innvandrere legger de juridiske rammene for blant annet Kvalifiseringsprogrammet i NAV og kvalifisering for flyktninger og innvandrere spesielt gjennom Introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere. Aktuelt her kan være ulike typer praksis, arbeidskvalifiserende tiltak eller språkpraksis i opplæring i norsk og samfunnskunnskap.

Kommunene står relativt fritt til å velge organisatoriske løsninger for å ivareta sitt ansvar for å yte tjenester til brukerne. Innenfor de ulike tjenesteområdene må man i mange sammenhenger samarbeide med en rekke organisasjoner og statlige etater om pasient- og brukergrupper, for eksempel frivillige organisasjoner, private helsetjenesteytere, barnevernet, skolen, politiet og arbeids- og velferdsforvaltningen. Disse må også sørge for at kravene i det juridiske rammeverket er oppfylt, selv om det er kommunen som har det juridiske ansvaret for tjenestene.

4. STATUS FOR INN PÅ TUNET

4.1 Verdikjeden for IPT

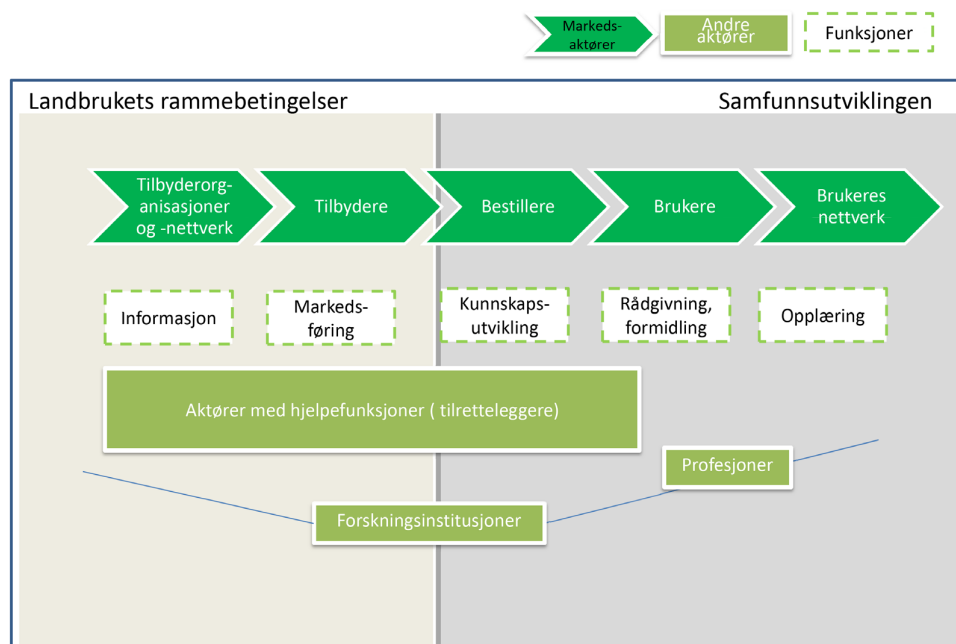
De involverte aktørene i IPT kan grovt sett deles inn i *brukere, kjøpere/bestillere og tilbydere*. Figur 1 viser verdikjeden for IPT med utgangspunkt i tilbyder, kjøper og bruker samt myndigheter og andre aktører med hjelpefunksjoner. Brukerne er personer som mottar og /eller deltar i IPT-tilbudet. Brukerne er gjerne innbyggere i kommunen som har spesielle behov for helse- og omsorgstjenester, behov for opplæring, pedagogiske tilbud, arbeid eller lignende. For noen tilbud, for eksempel dagtilbud for personer med demens, er pårørende også viktige «brukere» ettersom tilbudet gir avlastning for den daglige omsorgsyter. Kjøperne er ofte, men ikke alltid, kommuner. Kjøperne er også ansvarlige bestillere av tjenesten og ansvarlige for innholdet i tjenestetilbudet til brukerne. Tilbyderne av IPT-tjenestene er gårdbrukere og dermed private aktører.

I tillegg til aktørene som er direkte involvert i å tilby, kjøpe og benytte de enkelte IPT-tjenestene er bl.a. myndighetene på ulike nivåer, faglagene i jordbruket, Matmerk, og ulike private organisasjoner viktige aktører. Disse er aktører med hjelpefunksjoner og fungerer som tilretteleggere for tjenestene og tilbyr informasjon og ressurser til kjøpere eller tilbydere eller begge. Bortsett fra de førende, sentrale myndigheter er de fleste aktører med hjelpefunksjoner per i dag knyttet til tilbydersiden.

Fylkesmannen er sentral i IPT-sammenheng. Fylkesmannen utfører en rekke ulike forvaltningsoppgaver på vegne av departementene og følger opp vedtak, mål og retningslinjer fra Regjeringen. De er også et viktig bindeledd mellom kommunene og sentrale myndigheter. Fylkesmannen er sentral som tilsynsmyndighet og tilrettelegger for tjenesteutvikling og næringsutvikling, samt ved å veilede kommunene. Matmerk har en viktig rolle i utviklingen av IPT. Matmerk har ansvaret for godkjenningsordningen for IPT, den nasjonale nettsiden og overordnet markedsføring av IPT.

4.1.1 Med utgangspunkt i brukerens behov

Brukerens behov må være utgangspunkt for utforming av tjenestene. Omsorgstjenestene dekker i dag hele livsløpet og har tjenestemottakere i alle aldersgrupper med behov for et mangfold av løsninger på botilbud, tjenestetilbud og faglige tilnærminger. Samhandlingsreformen forsterker dette mangfoldet og gir kommunene nye oppgaver og nye muligheter. For mange brukere vil Inn på - tunet tjenester være et godt tilbud, men det må alltid vurderes ut fra den enkeltes preferanser og ønsker.

Figur 1: Utvidet verdikjede for Inn på tunet (Basert på: Prestvik et. al. 2013).

4.1.2 Kommunenes rolle som kjøper av Inn på tunet-tjenester

Kommunene er den største kjøpergruppen av IPT-tjenester. Tjenestene blir hovedsaklig kjøpt av de enkelte kommunenes fagetater. I tillegg er arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) kjøpere av IPT-tjenester på kommunalt nivå.

I en spørreundersøkelse gjort i forbindelse med NILFs *Markeds- og aktøranalyse av IPT* (Prestvik et. al. 2013) fremkommer det at av de 343 kommunene som svarte på undersøkelsen har 211 kommuner (62 %) i dag ett eller flere IPT-tilbud. Tabell 1 viser hvilke tilbud kommunene benytter seg av, og omfanget av disse. Tjenesteområdene innen IPT er hovedsakelig knyttet til områdene oppvekst og opplæring, arbeid og arbeidstrening samt helse og omsorg. I tillegg til dette er det også etablert tilbud innen integrering av innvandrere og flyktninger, kriminalomsorg og forebygging av kriminalitet.

Tabell 1: Omfang av IPT-tilbud (Basert på: Prestvik et. al. 2013)

Inn på tunet-tilbud	Antall kommuner med tilbud	Prosentvis andel kommuner med tilbud (av 211 kommuner)
Skole/alternativ undervisning (grunnskole eller videregående skole)	128	61 %
Dagtilbud til personer med psykiske lidelser	67	32 %
Tilbud til barnehager og gårdsbarnehager	58	27 %
Eldre/demens/tidlig demens fase	56	27 %
Dagtilbud til personer med utviklingshemning	54	26 %
Tilrettelagte fritidstilbud til barn og ungdom	55	25 %
Arbeidstrening (tilbud som hører under arbeids- og velferdsforvaltningen sitt ansvarsområde)	37	18 %
Dagtilbud til personer med fysisk funksjonshemming	36	17 %
Annet	32	15 %
Dagtilbud for rusmisbrukere	25	12 %
Skolefritidsordningen og tilbud til barn i SFO	19	9 %
Arbeidstrening (ikke underlagt arbeids- og velferdsforvaltningen sitt ansvarsområde)	15	7 %
Kriminalomsorg	11	5 %
Pedagogiske tilbud for voksne	9	4 %

Spørreundersøkelsen til kommunene viser at de fleste IPT-tilbud ble opprettet fordi kommunen ønsket å utvide eksisterende tilbud til brukergruppen eller fordi brukergruppen ikke hadde et eksisterende tilbud. Undersøkelsen viser at majoriteten av IPT-tilbudene ble startet etter initiativ fra gårdbruker, men en ikke ubetydelig andel ble også startet etter initiativ fra kommunen. I en del tilfeller kan det synes som om ildsjeler i kommunen fremdeles er viktige for oppstart av IPT-tilbud. Oppsummert tyder mye på at oppstart av IPT hittil har vært avhengige av enkeltpersoner i kommunen og av påtrykk fra tilbudssiden.

IPT er i liten grad forankret i kommunens planarbeid. Samtidig er det mye som tilsier at dette er viktig for videre utvikling av IPT. Andre viktige elementer er kommuneøkonomi, god kommunikasjon mellom landbruket og tjenestesektorene og god kompetanse hos tilbyder.

Ettersom IPT-tilbudene er svært ulike og det heller ikke finnes alternativer å sammenligne med, er det vanskelig å si noe generelt eller entydig om

konkurransedyktighet og kvalitet i IPT-tilbudene. Ut fra svarene i NILFs undersøkelse ser det ut til at IPT-tilbudene tenderer mot å være billigere, heller enn dyrere, enn alternative løsninger.

Inn på tunet-løftet er en treårig satsing i regi av Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet, og har til hensikt å øke kommunenes eierskap til og kompetanse om IPT. Inn på tunet-løftet ble igangsatt i 2010 som en treårig, kommunerettet satsing i regi av Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Det ble avsatt til sammen 18 mill. kroner over tre år til prosjekter i regi av utvalgte deltagerkommuner. Inn på tunet-løftet skal bidra til at det utvikles modeller som kombinerer fleksibilitet og økonomisk bærekraft for tilbydere og kjøpere ved opprettelsen av nye IPT-tilbud. Totalt har 77 kommuner i alle landets fylker fått prosjektmidler fra ordningen til 53 prosjekter. Kun et fåtall av prosjektene er avsluttet, og man har derfor begrenset dokumentasjon på oppnådde resultater fra Inn på tunet-løftet, herunder hvorvidt IPT har blitt en del av det kommunale tjenestetilbudet. I følge Innovasjon Norge, tyder erfaringer så langt på at forankring i kommunale planer for ulike tjenester er en kritisk suksessfaktor i prosjektene.

Samfunnsutviklingen peker i retning av større etterspørsel etter kommunale tjenester. I følge NILFs undersøkelser ser det imidlertid ut til at kommunene først og fremst mener at IPT er et supplerende tilbud til enkelte brukergrupper. Av sektorer der IPT har stort potensial, peker kommunene først og fremst på helse og omsorg med dagtilbud for demente og personer med psykiske lidelser. Deretter følger arbeid og velferd med arbeidstreningstilbud som blir tilbudt av arbeids- og velferdsforvaltningen. Tilrettelagte fritidstilbud til barn og unge blir også trukket fram.

Som den største aktøren på kjøpersiden er kommunene helt sentrale i utviklingen av IPT-tjenester, noe som gjør det viktig å stimulere til innovasjon på kommunalt nivå. St. Meld. nr 7 (2008-2009) *Et nyskapende og bærekraftig Norge* definerer innovasjon som "ei ny vare, ei ny teneste, ein ny produksjonsprosess eller bruksmåte eller ei ny organisasjonsform som er lansert på marknaden eller teken i bruk i produksjonen for å skape økonomiske verdiar." Utviklingen i samfunnet tilsier at det er et voksende tjenestebehov i befolkningen, og det er derfor nødvendig å utvikle nye tjenester. Næringslivet har et selvstendig ansvar for å bidra til å skape denne type tilbud. Også næringsorganisasjoner og lokale og sentrale myndigheter kan samarbeide om utviklingen av tilpassede omsorgs- og opplæringstilbud.

Regjeringen har utarbeidet en strategi for innovasjon i kommunesektoren, *Nye vegar til framtidens velferd*. Her blir det slått fast at kommunene i større grad skal bruke

innovasjon og utvikle nye løsninger for å sikre gode tjenester for innbyggerne sine i de kommende tiårene. Erfaringene fra innovasjonsprosessene skal spres på en mer systematisk måte enn det som gjøres i dag. IPT er nevnt i innovasjonsstrategien som et eksempel på at norske kommuner har god erfaring med innovative samarbeid med lokalt næringsliv eller andre lokale ressurser. De viktigste virkemidlene for å støtte opp om innovasjonssatsing og tjenesteutvikling i kommunene er beskrevet i innovasjonsstrategien. Det er derfor ikke identifisert egne tiltak rettet mot innovasjon i denne handlingsplanen.

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvaret for strategi for innovasjon i kommunesektoren. Tiltakene i innovasjonsstrategien faller inn under områdene kompetanse, erfaringsspredning, økonomi og teknologi/IT. Fylkesmannen gir i dag tilskudd av sin ramme med skjønnsmidler til fornyings- og utviklingsprosjekter i kommunene for å stimulere kommunene til å arbeide systematisk med innovasjon. I innovasjonsstrategien legges det opp til at tilskuddet fra 2014 skal gis til både innovasjon og fornyingstiltak og at innovasjonsprosjekter blir prioritert. Videre legges det til grunn at de kommunene som får tilskudd bør jobbe utadrettet for å finne nye løsninger enten dette handler om å jobbe tverrfaglig eller om å involvere innbyggere, andre kommuner, næringsliv, organisasjoner eller forskningsmiljø. Kommuner kan søke om midler fra Fylkesmannen til innovative prosjekter.

4.1.3 Tilbydere, tilbydernettverk og tilbydersamarbeid

En tilbyder er i *Nasjonal strategi for Inn på tunet* definert som ”ansvarlig gårdbruker og produsent av godkjent tjenestearena”. Det har vært betydelig vekst i antallet IPT-tilbydere de siste årene. Ved utgangen av første halvår 2013 er ca. 500 tilbydere enten godkjente eller under godkjenning av Matmerk etter KSL-standarden for IPT. Godkjenningen IPT-tilbyderne får viser at tilbyderne oppfyller en rekke kriterier både når det gjelder kvalitetskrav til generell gårdsdrift og når det gjelder HMS-krav spesifikt knyttet til driften av IPT-tjenestene. Kun tilbydere som oppfyller kravene satt av Matmerk kan benytte seg av merkebetegnelsen Inn på tunet.

Ettersom alle IPT-tilbydere godkjennes av Matmerk, har Matmerk en viktig oppgave i å informere om IPT og gjøre de ulike IPT-tilbudene kjent. Den nasjonale nettsiden for IPT, som Matmerk har ansvaret for, gir tilbyderne muligheten til å profilere sitt tilbud. Matmerk har også opprettet en egen faggruppe for IPT. Faggruppa består av representanter fra Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Landbrukets HMS-tjeneste, Fylkesmannen, arbeids- og velferdsforvaltningen, KS, Innovasjon Norge og Gjensidige forsikring. I tillegg har Landbruks- og matdepartementet en observatør i

faggruppa. Faggruppa skal fungere som et diskusjonsforum der ulike problemstillinger og videreutvikling av IPT kan drøftes. Faggruppa vil fortsatt ha en viktig rolle i Matmerks utviklingsarbeid og oppfølgingen av handlingsplanen.

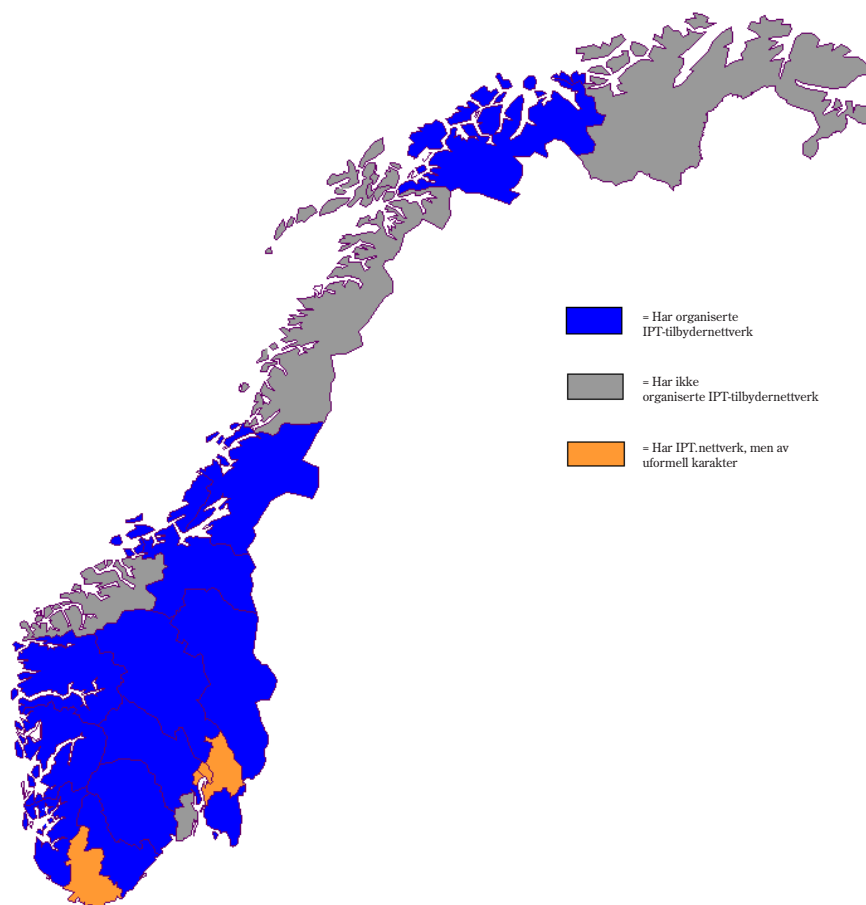

Kun IPT-tilbydere som er godkjent av Matmerk kan benytte den offisielle IPT-logoen.

Regionale tilbydernettsverk

Det finnes regionale nettverk for IPT-tilbydere i totalt 11 fylker. Disse nettverkene er viktige i IPT-arbeidet. Hvordan tilbydernettsverkene er organisert varierer i stor grad. Figur 2 viser fylker som har formaliserte eller uformelle nettverk. Formaliserte nettverk innebærer at nettverket har en kontaktperson og er organisert utover å være en e-postliste. De formaliserte nettverkene er ofte organisert som selvstendige og frittstående juridiske enheter.

Nettverkene i de ulike fylkene vektlegger ulike utviklingsområder, men de fleste ønsker å rekruttere nye medlemmer, bidra til dialog og tilby kurs om kvalitetssikring og KSL-standarder. Nettverkene fungerer som en møteplass og et forum for tilbydere i fylket. Nettverkene skal være et sted hvor tilbydere kan støtte hverandre, utveksle erfaringer og ha faglige diskusjoner. Det er også et ønske at nettverkene gjennom dette skal bidra til en større grad av profesjonalisering og kvalitetssikring av IPT-arbeidet.

Figur 2: Fylkesvis spredning av registrerte IPT-tilbydernettverk (Kilde: Prestvik et. al. 2013)

Hvilke aktører som er involvert i IPT-nettverkene varierer. De fylkesvise bondelagene er ofte involvert, noe som gir dem muligheten til å påvirke retningen nettverkene utvikler seg i. I tillegg er Fylkesmannen ofte en bidragsyter både faglig og økonomisk, samt at Innovasjon Norge i mange tilfeller har vært aktiv i oppstartsfasen. Det er også mye samarbeid nettverkene i mellom.

Tilbydersamarbeid

Det finnes enkelte eksempler på etablerte tilbydersamvirker, for eksempel Inn på tunet Trøndelag SA og Inn på tunet Akershus SA. Samvirkene skal bidra til avsetning av sine medlemmers produkter og tjenester, og bidra til faglig utvikling. Samvirkene legger de administrative rammene rundt tilbudene, utarbeider avtaler og fakturerer. De driver også utviklingsarbeid innenfor næringen. Samvirkene har stort sett de samme målene som tilbydernettverkene, men økonomisk omsetning vektlegges naturlig nok sterkere.

Mye tyder på at bedre og mer formalisert samarbeid mellom flere IPT-tilbydere, gjennom forpliktende nettverkssamarbeid, samvirke eller andre organisasjonsformer, kan være et viktig bidrag til utvikling på området. Et mer profesjonalisert nettverk med samkjørt markedsføring, kvalitetsutvikling og kompetansebygging, der en i tillegg skaper en møteplass for IPT-tilbydere, kan bidra til å synliggjøre IPT som tjenestekonsept og vil også bidra til stordriftsfordeler.

Det må imidlertid være tilbyderne selv som, ut fra lokale forhold og typen tilbud, må ta initiativ og ansvar for hvordan de framover skal organisere seg.

4.1.4 Forskning og utdanning

For at kvaliteten på IPT-tjenestene skal være så høy som mulig og gi størst mulig effekt, er det viktig at IPT-satsingen er kunnskapsbasert. Tjenestene som tilbys bør være fundert i etablert forskning og utføres av tilbydere med kompetanse på hvordan tjenestene kan utformes for å møte de ulike brukernes behov.

Forskning

IPT-tjenester inkluderer aktører fra flere sektorer, og forskningen som blir gjort på området er av den grunn tverrvitenskapelig. Forskningen som finnes om IPT kan hovedsakelig deles inn i tre områder: 1) Gården som arena for å fremme menneskers psykiske og fysiske helse, mestring og livskvalitet, 2) gården som pedagogisk ressurs og læringsarena, og 3) holdninger og motivasjon for IPT-tilbud blant kjøpere og tilbydere av IPT.

For mer utfyllende informasjon om forskning på området vises til *Forskning og kompetanse for Inn på tunet. Status og behov* (Berget 2013).

I tilknytning til Nordisk ministerråds sommermøte i Trondheim i 2012 ble det tatt initiativ til å etablere et nordisk forskernettverk.

Utdanning

Ulike typer utdanningsteder tilbyr kompetansehevende kurs og utdanning innen IPT. Det gis tilbud om kurs om IPT på videregående skole, høyskoler og universitet. Kurs om IPT blir tilbudt ved fem utdanningsinstitusjoner på høyere nivå. Disse er rettet både mot ordinære studenter og IPT-tilbydere og -køpere som ønsker å øke sin kompetanse om IPT. Kursene har i hovedsak fokus på gården som ressurs innen ulike tjenesteområder for IPT.

Oslo og Akershus satser på kompetansehevende tiltak på videregående skole, og har etablert en Inn på tunet-skole ved Hvam videregående skole. Dette tilbudet skal bidra til kompetanseoppbygging innen IPT-virksomheten i Oslo og Akershus. Tilbudet er rettet både mot tilbydere, kjøpere og andre interessenter. IPT-skolen er også sekretariat for IPT kurs i regi av Landbrukets HMS tjeneste. Hvam vgs samarbeider med Skjetlein vgs og Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Sør-Trøndelag for utvikling av IPT både som næring og som leverandør av samfunnstjenester. Det er etablert en nettverksgruppe for naturbrukslærere innen IPT.

Enkelte videregående skoler gir kompetanse innen IPT i regi av Prosjekt til fordypning i skolenes undervisningsplaner. I tillegg tilbys det kortere kompetansehevende kurs (som ikke gir studiepoeng) i regi av andre enn tradisjonelle utdanningsinstitusjoner, slik som Fylkesmannen, helseinstitusjoner, interesseorganisasjoner og arbeids- og velferdsforvaltningen.

4.1.5 utfordringer ved videre utvikling av IPT

Kommunene som kjøpere må forholde seg til regelverk for innkjøp av private tjenester, og må i tillegg også ta hensyn til kommunenes budsjett samt føringer og regelverk fra sentrale myndigheter. Utviklingen av nye tilbud, en prosess som kan beskrives som innovasjon, er ressurskrevende. Tilbudssiden er en næring som på mange måter ikke er tilpasset produksjon av velferdstjenester. Dette gjør at det oppstår transaksjonskostnader, særlig i oppstartsfasen og et behov for tilrettelegging både fra sentrale myndigheter og andre aktører med hjelpefunksjoner.

NILFs undersøkelse viser at tilbyderne sammen med faglagene og Fylkesmannens landbruksavdeling hittil har vært de toneangivende aktørene for utviklingen av nye IPT-tilbud. For at tilbudet skal bli mest mulig i tråd med den enkelte brukers behov, er det imidlertid viktig at kjøperne av tjenestene i større grad involveres i utviklingen av nye tilbud. Utviklingen av nye IPT-tjenester, inngåelse av kontrakter og oppretting av rutiner for oppfølging og kvalitetssikring av tilbudet må være en prosess mellom tilbyder og kjøper. Det er derfor essensielt at IPT-tilbud framover utvikles med brukeren og brukerens behov i sentrum, gjennom en tett dialog mellom kjøpere og tilbydere.

4.2 Økonomiske virkemidler

Tiltakene i handlingsplanen vil i hovedsak være basert på næringens egen finansiering i kombinasjon med statlige bevilgninger. Tiltakene som er omtalt i handlingsplanen dekkes innenfor de berørte departementenes eksisterende budsjetttrammer.

Landbruks- og matdepartementet:

Innenfor Landbruks- og matdepartementets budsjett er det over jordbruksavtalen avsatt midler over flere ordninger, der utvikling av Inn på tunet er et av flere formål.

Over Matmerks samlede budsjett finansieres blant annet KSL-systemet som legger grunnlaget for revisjonssystemet for IPT-gårder. Det er videre det avsatt midler til drifting og utvikling av godkjenningsordningen for IPT, samt til utvikling av nettsider og informasjon om IPT.

Sentrale bygdeutviklingsmidler (sentrale BU-midler) anvendes til å støtte opp om nasjonale og fylkesovergripende prosjekter, herunder IPT-prosjekter. Både Landbruks- og matdepartementet og Innovasjon Norge forvalter sentrale BU-midler.

Fylkesmannen har forvaltningsansvaret for de fylkesvise BU-midlene. Midlene omfatter både bedriftsrettede BU-midler (investeringsvirkemidler) som Innovasjon Norge forvalter på vegne av Fylkesmannen og midler til utviklings- og tilretteleggingstiltak, som Fylkesmannen selv disponerer. Bruken av midler anvendes i tråd med regionale næringsutviklingsprogrammer (RNP) som er utviklet i regionalt partnerskap.

Forskningsmidler over jordbruksavtalen skal bidra til å løse kunnskapsbehov innenfor landbrukssektoren, og til å følge opp de landbrukspolitiske målsettingene i Meld. St. 9 (2011-2012). Disponering av midlene sees blant annet i sammenheng med programmene i Norges Forskningsråd.

Kommunal- og regionaldepartementet

Som omtalt i kap 4.1.2 har Kommunal- og regionaldepartementet ansvaret for strategi for innovasjon i kommunesektoren som blant annet omfatter tiltak som skal bidra til å stimulere kommunene til å arbeide systematisk med innovasjon.

Helse- og omsorgsdepartementet

Regjeringen har et mål om å innføre en lovfestet plikt for kommunene til å tilby dagaktivitetstilbud til personer med demens når tilbudet er bygget videre ut.

Målsettingen i Demensplan 2015 er at kommunene i 2015 skal kunne tilby dagaktivitetstilbud til personer med demens. Det er i 2012 og 2013 bevilget totalt 250

mill. kroner til et stimuleringsstilskudd øremerket etablering av dagaktivitetsplasser i kommunene.

Målgruppen for tilskuddet er hjemmeboende personer med demens. Alle kommuner som skal etablere nye dagaktivitetsplasser for personer med demens vil ha anledning til å søke om tilskuddet. Dagtilbudet skal gi et aktivitetsinnhold i tråd med Rundskriv I-5/2007 Aktiv omsorg. Hvordan tilbudene organiseres og tilrettelegges vil variere mellom by og land, kommunenes geografi, bosetning og alderssammensetning. Driften av tilbudene kan legges til et eget senter, i institusjon, grønn omsorg i tilknytning til landbruk og gårdsdrift eller i andre næringer, i eget hjem eller som ambulant tjeneste.

Kommunene må søke om tilskudd og rapportere på bruk av tilskudd i tråd med ordinært regelverk. Ordningen administreres av Helsedirektoratet.

Arbeidsdepartementet

Det blir bevilget midler til arbeidsrettede tiltak over statsbudsjettet. Grønt arbeid er en del av tiltaket *arbeidspraksis i skjermet virksomhet*. Arbeids- og velferdsdirektoratet fordeler midler og aktivitetsrammer for arbeidsrettede tiltak til fylkene. Bruk og prioritering av midlene gjøres lokalt, ut fra brukernes behov og situasjonen på arbeidsmarkedet.

IPT byr på god kontakt mellom mennesker og dyr. Foto: Tore Meek, Scanpix

5. UTVALGTE TJENESTESEKTORER

I handlingsplanperioden skal det spesielt arbeides for å videreutvikle IPT-tilbudet innenfor følgende områder:

1. Demens
2. Skole og pedagogiske tilbud
3. Psykisk helse og rusomsorg, med vekt på videreutvikling av arbeidsrettede tilbud spesielt Grønt arbeid

Løsningene må tilpasses brukernes behov.

Prioriteringene utelukker ikke at det i løpet av handlingsplanperioden kan arbeides for å utvikle IPT-tilbud på andre områder dersom dette skjer i dialog med og på basis av særskilte behov hos kjøpere og brukere av tilbudet

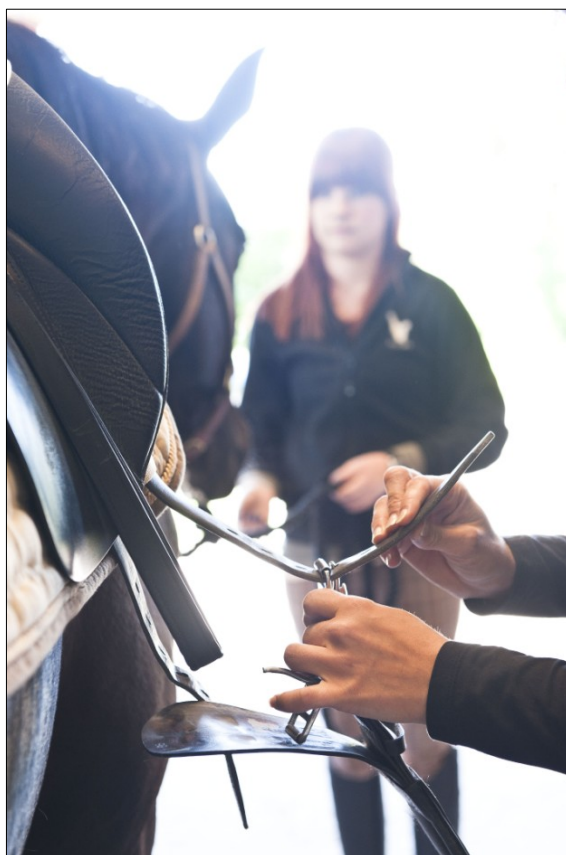
IPT-tjenestene er rettet mot et bredt spekter av sektorer som barne- og familievern, barnehage, grunnskole, videregående skole, voksenopplæring, tilbud til flyktninger og innvandrere, skolefritidsordning, arbeidstrening, aktiviteter innenfor friluftsliv og fysisk aktivitet, tilrettelagte tilbud innen psykisk helse, psykiatri, rus og tilbud til eldre og personer med demens.

Et målrettet arbeid for å utvikle IPT vil være krevende dersom man skal arbeide innenfor alle sektorer parallelt. I tråd med forutsetningene i *Nasjonal strategi for Inn på tunet*, er det derfor valgt ut tre tjenesteområder det skal arbeides spesielt med i handlingsplanperioden. Dette vil gjøre det mulig å samarbeide tett med profesjonsmiljøer og aktører med bestillerkompetanse, samt tilegne seg erfaringer med både brukernes og tilbydernes kvalitetssystemer på noen områder, før man bringer erfaringer og arbeidsmetoder inn på flere tjenesteområder.

Tjenestebehovene følger i stor grad befolkningsutviklingen og strukturen i befolkningen. Befolkningsvekst og en aldrende befolkning er hovedgrunner til å se etter nye ressurser og løsninger i omsorgssektoren. Andre sentrale trekk er endringer i livsstil og gjennomsnittlig levealder. Hovedtrekkene i den demografiske utviklingen er en befolkningsvekst på om lag én prosent med betydelig økt andel personer over 67 år. Antall personer over 67 år vil nær dobles fra 655 000 i 2012 til 1,27 millioner i 2040. Det er i dag om lag 70 000 personer som har diagnosen demens, antallet forventes å doble seg innen 2040.

Tilbud til barn og unge dreier seg i stor grad om å dekke behov knyttet til utrustning for arbeidsliv og generell funksjonsdyktighet. Ungdom som faller utenfor

utdanningstilbudet før fullført videregående skole, har høy sannsynlighet for å falle utenfor arbeidsmarkedet og bli varig avhengig av offentlige tiltak. Frafall fra videregående skole anses derfor som et vesentlig tap for samfunnet. Flere kommuner og fylkeskommuner har IPT-tilbud som del av grunnskole og videregående opplæring. Slike tilbud kan være et nyttig supplement til den ordinære opplæringsarenaen for enkelte elever.

Deltakelse i arbeidsoppgaver på gården kan gi en følelse av mestring. Foto: Matmerk

Arbeid er vår viktigste ressurs. Til tross for høy sysselsetting, høy produktivitet og verdiskaping er det mange som står utenfor arbeidslivet. Personer med nedsatt funksjonsevne har lavere sysselsettingsrate (41 pst.) enn befolkningen i alt (75 pst.). I 2. kvartal 2012 oppgav 84 000 ikke-sysselsatte personer med nedsatt funksjonsevne at de ønsket arbeid, hvorav 18 000 var under 25 år. I 1. kvartal 2013 var det i følge Arbeids- og velferdsetaten, registrert i overkant av 211 000 personer med nedsatt arbeidsevne. For noe over 120 000 personer med nedsatt arbeidsevne foreligger det et vedtak om behov for arbeidsrettede tiltak. Av tiltaksdeltakere med registrert diagnose hadde om lag én av fire en psykisk lidelse.

6. TILTAK

Tiltakene i handlingsplanen skal bidra til utvikling av IPT generelt, og til å videreutvikle IPT-tilbudene innenfor de prioriterte tjenestesektorene spesielt. Arbeidet med tiltakene igangsettes så raskt som praktisk mulig. Tiltak skal være slutført i henhold til oppgitte frister. Alle tiltak skal være gjennomført ved handlingsplanens utløp i 2017.

6.1 Konseptutvikling

Konseptutvikling er en prosess der man identifiserer og konkretiserer ideer og tiltak som kan bidra til å oppnå ønsket effekt. Et konsept kan være med på å øke brukeropplevelsen, bedre kommunikasjonen rundt tjenesten, øke anvendelsen av tjenesten og skape en entydig forståelse for tjenesten blant alle involverte aktører.

Utvikling av IPT-konsepter på avgrensede områder og mot definerte målgrupper vil gjøre det enklere for kjøpergruppene å forholde seg til IPT-tilbudet og sikre at kjøperne vet hva de får. Utvikling av klare IPT-konsepter vil også kunne bidra til bedre resultater og mer tillit til kvalitet og ressursbruk innenfor de enkelte tjenesteområdene.

Tiltak

I løpet av handlingsplanperioden skal veiledende materiell utformes og videreutvikles. Dette skal legges til grunn for utvikling av tilbudene i de prioriterte tjenestesektorene. Veilederne skal være et verktøy både for kjøpere og tilbydere av IPT-tjenester.

Innen utgangen av 2015 skal en ekstern evaluering av Inn på TUNET- løftet ferdigstilles. Resultatet fra evalueringen skal blant annet kunne anvendes i utviklingen av veiledere og informasjonsmateriell.

6.1.1 Utvikling av veiledende materiell

Veilederne skal bidra til å kvalitetssikre tilbudene innenfor de prioriterte områdene. De skal også gi retningslinjer for faglig innhold og skal være et hjelpemiddel både for kjøpere og tilbydere av IPT-tjenester. Veilederne skal vise trinnene ved igangsetting og oppfølging av de aktuelle tilbudene og skal også gjøre det enklere for tilbyderne å få informasjon om hvilke krav som må oppfylles for å kunne gi fullverdige tilbud innenfor de ulike tjenesteområdene.

De ulike sektorene har ulike modeller for kjøp av tjenester og ulike sett av lover og regelverk som må legges til grunn for tilbud til brukere. Utvikling av informasjons- og veiledermateriell vil derfor måtte tilpasses den enkelte tjenestesektor spesielt.

Matmerk tillegges hovedansvaret for at veilederne utvikles. Veilederne må imidlertid utarbeides i samarbeid med relevante sektormyndigheter og andre sentrale aktører. Både kjøpere, brukere, tilbydere og tilretteleggere må være involvert. Veilederen og tjenestetilbudet må utformes på bakgrunn av det behov som eksisterer hos brukerne og med utgangspunkt i de faglige og formelle krav som må stilles til tilbudene innenfor den aktuelle sektoren. Det er derfor helt sentralt at kompetansemiljø innenfor de aktuelle tjenesteområdene er representert i arbeidet.

Utviklingen av veilederen innenfor Grønt arbeid (se under) har resultert i en sjekkliste med veiledning som er integrert i Matmerk sitt godkjenningssystem for IPT og Kvalitetssystem i landbruket (KSL). Det skal vurderes om det er hensiktsmessig å utvikle tilsvarende løsninger for de øvrige prioriterte områdene

Veilederne må, på egnet måte, gjøres kjent for både tilbydere, brukere, kjøpere og tilretteleggere. Et opplegg for dette skal inngå som en del av kommunikasjonsstrategien for IPT, jf. kap 6.2.1.

Utvikling av IPT-konsept for personer med demens

IPT-konsepter for personer med demens er foreløpig lite utviklet, selv om det finnes en rekke tilbud på området. Nasjonalt kompetansesenter for aldring og helse har imidlertid utviklet en del materiell på området som det bør tas utgangspunkt i i videre arbeid.

Utvikling av IPT-konsept innenfor skole og pedagogikk

Når det gjelder skole og alternativ undervisning, har kommunene ansvaret for tilbudene til grunnskolen, mens ansvaret for videregående skoler ligger hos fylkeskommunen. Det er store forskjeller på antall brukere av IPT-tjenester innenfor dette området, og tiltakene kan rettes mot alt fra én person til hele skoleklasser. Det er en snever adgang for skoleeier til å ta i bruk alternative opplæringsarenaer som IPT for enkeltelever. Vilåårene for å ta slike arenaer i bruk er viktige for å sikre elevene et godt opplæringsstilbud. Det er derfor nødvendig å sikre at skoler, kommuner og tilbydere av tjenesten får god veiledning om regelverket.

Skole og pedagogiske tilbud er i stor grad rettet mot barn og unge, men omfatter også grunnleggende kvalifiseringstilbud for voksne, eksempelvis gjennom Kvalifiseringsprogrammet i NAV og Introduksjonsprogrammet for flyktninger og innvandrere. IPT på tunet omfatter også allmennpedagogiske tilbud, der gården kan være en pedagogisk ressurs for kunnskap om landbruk, lokalmat, matkultur, kosthold,

miljøkunnskap og friluftsliv. I tillegg eksisterer fritids-, ferie- og avlastningstilbud, ofte knyttet til barn og unge med spesielle behov.

Det er allerede igangsatt utviklingsarbeid som det må bygges videre på:

Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Hvam Agroutvikling er i ferd med å utvikle en veileder til hjelp for skoler og bønder som ønsker å inngå avtaler for etablering av gården som opplæringsarena. Veilederen skal gi både tilbydere og kjøpere av tjenesten nødvendig kunnskap om lovverket og kvalitetssikring som er gjeldende innenfor det pedagogiske området. Nasjonalt senter for læringsmiljø og adferdsforskning (tidl. Lillegården kompetansesenter) bidrar med innhold. Veilederen blir utviklet på bakgrunn av erfaringer og med innspill fra gårdbrukere, lærere/rektorer/skoleeiere, samt samarbeid og dialog med representanter fra kommuner, fylkeskommuner, Fylkesmenn og Utdanningsdirektoratet. Utdanningsdirektoratet utarbeidet i 2010 et rundskriv om bruk av alternative opplæringsarenaer i grunnskolen.

Fylkesmannen i Finnmark utarbeidet i 2010 en veileder for bruk av IPT i grunnskolen for å hjelpe skoleeiere å oppfylle kravene som stilles av Utdanningsdirektoratet til alternative læringsarenaer.

Utvikling av IPT-konsepter for psykisk helse og rusomsorg med vekt på videreutvikling av arbeidsrettede tilbud, spesielt konseptet Grønt arbeid

Tilbudet Grønt arbeid har vært organisert som et eget fagutviklingsprogram i regi av satsingen på arbeid og psykisk helse i Arbeids- og velferdsetaten og er nå en del av tiltaksporteføljen. Det er utarbeidet egen veileder. NAV lokalt kan gi råd og veiledning om tiltakene samt påse at veilederen følges opp mot lokale NAV-kontor.

Tiltaksarrangøren har den faglige oppfølgingen av gårdsbruket. Grønt arbeid-tiltaks plasser organiseres gjennom tiltaksbedrifter på bakgrunn av bestilling fra NAV lokalt.

Innenfor handlingsplanperioden skal det arbeides spesielt for å løse følgende utfordringer for Grønt arbeid:

- Det skal arbeides for å øke tiltaksarrangørenes oversikt over gårdsbruk som tilbyr Grønt arbeid
- Det skal arbeides for å øke kunnskapen om Grønt arbeid blant tiltaksarrangørene og NAV lokalt
- Det må arbeides for å videreutvikle samarbeidet og dialogen mellom gård, tiltaksarrangør og Arbeids- og velferdsetaten

Basert på behovene på området, vil utvikling av andre IPT-konsepter innen psykisk helse, rusomsorg og arbeidstrening bli vurdert.

6.1.2 Evaluering av Inn på tunet-løftet (2010-2012)

Evalueringen av Inn på tunet-løftet bør fokusere på hva som kjennetegner de ulike prosjektene, og hva som har vært avgjørende for om man har lyktes eller ikke. Læring og erfaringsoverføring til andre kommuner og andre tilbydere bør være et sentralt element i evalueringen. Videre skal resultatet fra evalueringen kunne brukes i den videre utviklingen av veiledere og informasjonsmateriell.

De siste prosjektene i Inn på tunet-løftet ble igangsatt i 2012, og vil ikke være avsluttet før 2014. En samlet evaluering bør være ferdigstilt innen utgangen av 2015.

Evalueringen og vil også danne basis for eventuell videre utvikling og videreføring av en kommunerettet satsing i regi av Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

6.2 Kommunikasjon og informasjon

Tiltak

Første halvår 2014 skal det utarbeides en kommunikasjonsstrategi for IPT. Strategien utarbeides av Matmerks faggruppe for IPT. Andre aktører skal trekkes inn i arbeidet etter behov.

Gjennomføringen av en fast, nasjonal erfaringskonferanse for IPT videreføres i regi av Matmerk og Fylkesmannen.

6.2.1 Kommunikasjonsstrategi

Matmerks faggruppe for IPT skal utarbeide en kommunikasjonsstrategi som blant annet skal resultere i:

- en klar rollefordeling mellom Matmerk, departementene, Fylkesmannen, kommuner og andre aktører når det gjelder informasjon og kommunikasjon om IPT.
- en brukervennlig digital kommunikasjon basert på en nettportal som hovedkanal. Dette gjøres gjennom å etablere IPTs nettsider hos Matmerk som viktigste kommunikasjonskanal for både brukere, tilretteleggere, kjøpere og tilbydere. Disse videreutvikles i samarbeid med fylkene for å tilrettelegge for regional tilpassing.

- at det utarbeides lenker til Matmerks IPT-sider fra de berørte departementers og direktoraters nettsider
- at brukergruppene får informasjon om, og tar i bruk, det veiledende materialet som utvikles for de prioriterte tjenestoområder. Dette oppnås gjennom å utarbeide brukervennlig materiell i ulike format og gjøre dette kjent og lett tilgjengelig for relevante målgrupper.
- forbedringer basert på evalueringer. Dette gjøres gjennom å måle bruk og navigering på nettsider, undersøke kjennskapen til og bruken av veiledere, samt gjennom direkte tilbakemeldinger fra aktørene på møter og erfaringskonferansen.

6.2.2 Nasjonal erfaringskonferanse

Fylkesmannen har de siste årene hatt ansvaret for å arrangere nasjonale erfaringskonferanser for IPT. Gjennomføringen av en fast, nasjonal erfaringskonferanse skal videreføres i regi av Matmerk og Fylkesmannen. Konferansen skal være et møtested for tilbydere, kjøpere, brukere og tilretteleggere. En samlet vurdering av kommunikasjonsarenaer for IPT foretas i arbeidet med kommunikasjonsstrategien for IPT.

6.3 Koordinering og samarbeid

Tiltak

Det etableres et nasjonalt samarbeidsforum for IPT. Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet leder forumet.

Det etableres et departementsforum for IPT bestående av Kommunal- og regionaldepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Arbeidsdepartementet. Forumet kan utvides til å omfatte flere departementer.

Alle fylkesmannsembeter bør i løpet av 2015 ha utarbeidet handlingsplaner for IPT.

IPT er et område som berører mange sektorer, og satsingen er omtalt i en rekke stortingsmeldinger og strategier. Det er viktig med god informasjonsflyt på alle nivåer mellom de ulike sektorområdene.

6.3.1 Nasjonalt samarbeidsforum for IPT

Det etableres et nasjonalt samarbeidsforum for IPT. Det nasjonale samarbeidsforumet skal møtes minimum en gang i året for å gjennomgå utviklingen på IPT-området,

vurdere effekten av gjennomførte tiltak og fremme forslag til tiltak, bidra til å koordinere aktiviteten på området og sikre et godt samarbeid mellom aktørene. Forumet må bestå av representanter fra kjøpere, brukere, tilbydere og tilretteleggere. Forumet ledes av politisk ledelse ved Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

6.3.2 Departementsforum

På departementsnivå etableres det et forum som skal legge til rette for gjensidig informasjons- og erfaringsutveksling for å bidra til utvikling av IPT.

Departementsforumet består av handlingsplanens referansegruppe, men kan også utvides til å omfatte andre departementer. Forumet skal møtes en til to ganger i året avhengig av behov. Landbruks- og matdepartementet har sekretariatsansvaret.

6.3.3 Fylkesvise handlingsplaner

Fylkesmannens hovedoppgave når det gjelder IPT er å legge til rette og veilede kommunene og næringa. Fylkesmannen har en sentral rolle som tilsynsmyndighet og tilrettelegger for tjenesteutvikling og næringsutvikling innenfor mange av tjenesteområdene for IPT. Fylkesmannen skal i sitt arbeid med forebygging av helse- og sosial- og omsorgstjenester, samt innenfor utdanningsområdet, vurdere IPT som et aktuelt tiltak innenfor rammene av sektorlovgivingen. Selv om hele fylkesmannsembetet skal arbeide for å utvikle IPT, er det foreløpig særlig landbruksavdelingene som driver utviklingsarbeid. Det er naturlig at landbruksavdelingen fortsatt har en pådriverrolle i utviklingsarbeidet. Mange andre avdelinger har imidlertid sentrale roller som veiledere innenfor ulike sektorregelverk.

Syv av fylkesmannsembetene har utarbeidet handlingsplaner for IPT. I løpet av 2015 bør alle embetene ha utarbeidet slike handlingsplaner. Handlingsplanene bør utarbeides i et samarbeid mellom de relevante avdelinger hos Fylkesmannen, herunder landbruk, utdanning og helse- og sosial. Videre bør Innovasjon Norge, KS, arbeids- og velferdsforvaltningen, faglagene i jordbruket og eventuelle tilbydernettverk trekkes inn i arbeidet. Andre aktører kan involveres etter behov. Handlingsplanene bør blant annet avklare roller og ansvar både innad i fylkesmannsembetene og opp mot andre aktører på fylkes- og kommunenivå. Handlingsplanene bør også inneholde en omtale av kommunikasjon, jf. Matmerks kommunikasjonsstrategi, kap 6.2.1.

6.4 Kompetanse, utdanning og forskning

Tiltak

I løpet av handlingsplansperioden vil Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet vurdere behovet og muligheten for en bedre samordning og koordinering mellom ulike aktører som driver med forskning, utdanning eller har kompetansetilbud innenfor IPT, for eksempel i form av et nasjonalt kompetansemiljø. Vurderingen vil gjøres i dialog med Kunnskapsdepartementet og andre sentrale aktører.

Som et bidrag til å styrke internasjonalt forskningssamarbeid støttes det opp om det etablerte nordiske forskernettverket innenfor IPT.

Departementene vil bidra til at forskningsbehov innenfor IPT videreformidles til rette instanser, herunder til styret for forskningsmidler over jordbruksavtalen og Forskningsrådet.

6.4.1 Samordning og koordinering innen forskning, utdanning og øvrige kompetansetilbud

Mye tyder på at utviklingen av kompetanse og utdanningen innenfor feltet IPT per i dag er lite samordnet. De fleste kursene er spredt geografisk på mange utdanningsinstitusjoner og kompetansemiljø. Det er per i dag ingen instans som har ansvaret for å formidle kunnskap eller for å ta initiativ til å fremskaffe ny kunnskap innen IPT der det er avdekket behov. Samtidig er det viktig at utviklingen av IPT skjer i skjæringspunktet mellom flere fag/yrkesgrupper og fagområder. Behovet for videre- og etterutdanning av fagpersonell vil henge tett sammen med utviklingen av markedet for IPT, dvs. om flere kommuner vil ta i bruk IPT. Kompetansen på tilbydersiden vil på sin side være avgjørende for om kjøpergruppen velger å satse på IPT-tiltak. For å oppnå tverrfaglighet i praksis, bør også kompetanseutvikling og utdanningstilbudene ha en tverrfaglig tilnærming. Dette er elementer som må vektlegges når behovet for samordning av forskning og kompetanseutvikling skal vurderes.

Gården kan brukes som en pedagogisk ressurs der barn får kunnskap om landbruk. Foto: Matmerk

Siden forskningen på fagfeltene fortsatt er spredt, er det nødvendig å styrke internasjonale forskernettverk og internasjonalt forskningssamarbeid. Det allerede etablerte nordiske forskernettverket innenfor IPT er en plattform for å få dette til, og det legges opp til å videreføre dette nettverket. I rapporten om forsknings- og kompetansebehov pekes det på et behov for å etablere en oversikt over nasjonale og internasjonale studier og forskningsartikler med direkte link og kryssreferanser til tilsvarende problemstillinger i andre tidsskrift innen helse, omsorg, psykologi, pedagogikk, folkehelse og sosialøkonomi. Det er naturlig at det nordiske nettverket vurderer hvordan en slik oppgave kan løses.

6.4.2 Formidle forskningsbehov

Blant sentrale forskningsbehov pekes det spesielt på behovet for forskning som kan dokumentere effekter av IPT-tilbud, herunder flere studier som avdekker hvilke IPT-tilbud deltakerne verdsetter høyest og hvordan tilbudene bør utformes for å få mest mulig utbytte for ulike brukergrupper. Det er også behov for studier av kunnskap, holdninger og motivasjon for IPT-tilbud blant ulike aktører (helsepersonell, lærere, pårørende, brukergrupper, tilbydere og kjøpere). Dette vil bidra til å kartlegge behovet for kompetansetiltak for disse aktørene. Det trengs også en større kunnskapsbase både

om de helsefremmende og rehabiliterende sammenhengene mellom naturen og menneskets helse og velvære. Forskningen bør analysere ulike mekanismer som virker i denne prosessen og undersøke effekter på ulike målgrupper.

Det er også behov for økonomisk verdsetting av IPT-tiltak, samt en vurdering av hvilke samfunnsøkonomiske gevinster tiltakene kan ha for ulike kjøpergrupper.

6.5 Godkjenningsordning og kvalitetssikring

Samarbeidet med Matmerk om videreutvikling av kvalitetsstandarder, godkjenningsordningen og merkevarebygging skal videreføres og videreutvikles.

En evaluering skal gjennomføres når man har gjort seg tilstrekkelige erfaringer med systemet. Evalueringen skal gjennomføres i løpet av handlingsplanperioden.

Gjennom utarbeidelsen av Kvalitetssystem i landbruket (KSL) standard 1 og 11, og videreutvikling av disse, sikres det at krav som stilles til tilbyderne blir gjort kjent. Gjennom revisjoner blir tilbyderne fulgt opp og man sørger for en kontinuerlig kvalitetssikring. Matmerk har ansvaret for godkjenning og oppfølging av IPT-tilbydere. Noe av det viktigste arbeidet Matmerk gjør framover vil være å sikre at godkjenningsordningen med KSL-standard opprettholder kvalitetskrav fra kommunen og andre kjøpere, og blir godt kjent blant potensielle tilbydere. Det er derfor viktig at Matmerks system for godkjenning og kvalitetssikring evalueres i løpet av handlingsplanperioden.

7. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER

Tiltakene i handlingsplanen vil i hovedsak være basert på næringens egen finansiering i kombinasjon med statlige bevilgninger. Tiltakene som er omtalt i handlingsplanen dekkes innenfor de berørte departementenes eksisterende budsjetttrammer.

8. REFERANSER

- Arbeidsdepartementet (2013). Meld. St. nr 46 (2012-2013) *Flere i arbeid*.
- Arbeidsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet (2013). *Oppfølgingsplan for arbeid og psykisk helse* (2013-2016)
- Berget, Bente (2013). *Kunnskap og kompetanse for Inn på tunet. Status og behov*. Institutt for husdyr- og akvakulturvitenskap, Universitet for miljø- og biovitenskap.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2007). *Demensplan 2015. Den gode dagen. Delplan til Omsorgsplan 2015*.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2011). *Nasjonal helse og omsorgsplan*. Meld. St. 16 (2011-2015).
- Helse- og omsorgsdepartementet (2012). Meld. St. 30 (2011-2012) *Se meg! En helhetlig ruspolitikk. En helhetlig rusmiddelpolitikk. Alkohol – narkotika – doping*.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2013). Meld. St. 29 (2012-2013) *Morgendagens omsorg*.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2013). Meld. St. 34 (2012-2013) *Folkehelsemeldingen. God helse – felles ansvar*.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2009) St.meld.25.(2008-2009) *Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken*.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2013). *Nye vegar til framtidens velferd. Regjeringa sin strategi for innovasjon i kommunesektoren*.
- Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruk- og matdepartementet (2012). *Inn på tunet. Nasjonal strategi*.
- Landbruks- og matdepartementet (2011) Meld.St.9 (2011-2012) *Landbruks- og matpolitikken. Velkommen til bords*.
- Nærings- og handelsdepartementet (2008). St. Meld. nr. 7 (2008-2009) *Et nyskapende og bærekraftig Norge*.
- Politisk plattform for flertallsregjeringen 2009 -2013, utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet.
- Prestvik, Anne Strøm; Nebell, Ingunn og Pettersen Ivar (2013). *Aktør- og markedsanalyse av Inn på tunet*. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning. NILF-rapport 2013-4.

Utgitt av:
Kommunal- og regionaldepartementet
Landbruks- og matdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Publikasjonskode: M-0745 B

Forsidefoto:
Bjørn Erik Rygg Lunde/Pressefoto as.
Rettigheter: Fylkesmannen i Nordland

Trykk:
Departementenes servicesenter 08/13 - 300